

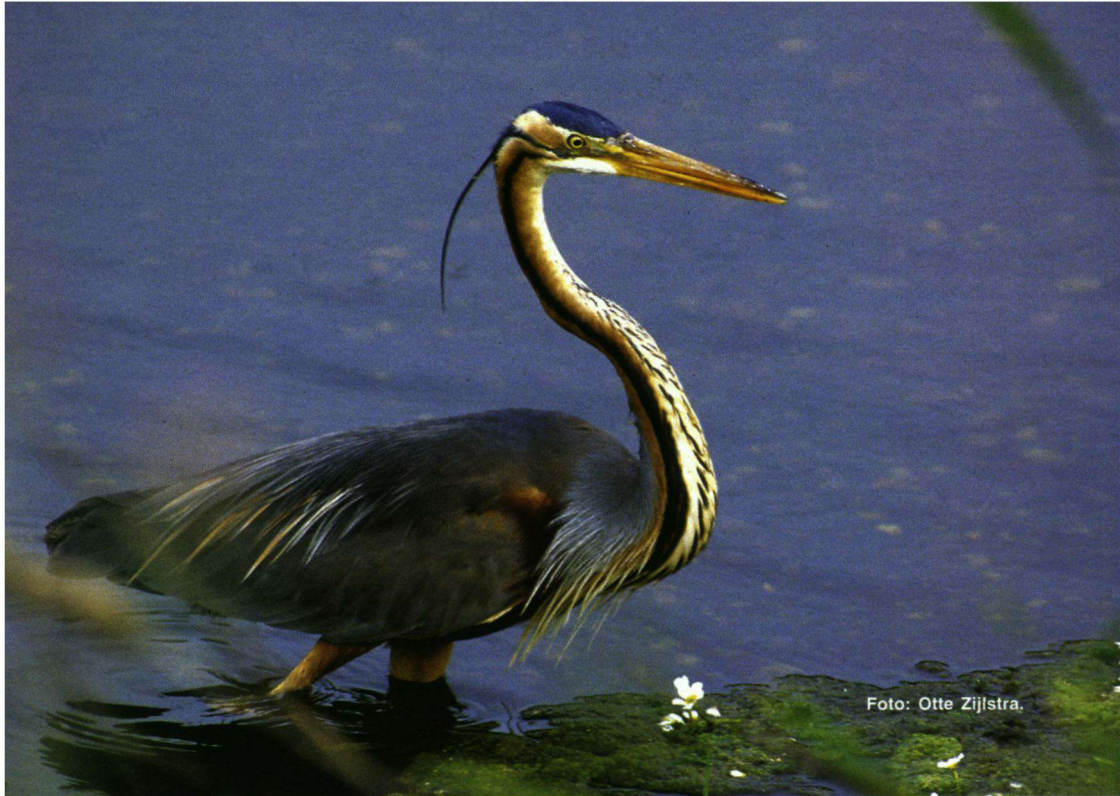

Foto: Otte Zijlstra.

Najaarstrek Purperreigers

Ardea purpurea over Ridderkerk

L. Boon & A. van der Giessen

Een individueel trekkende Purperreiger in het voorjaar langs Breskens doet menig hart sneller kloppen, laat staan een groep van veertig vogels! Deze hoge aantallen Purperreigers waren in het najaar van 2002 waar te nemen boven het recreatiegebied 'De Gorzen', gelegen in Ridderkerk. Dit bijzondere en fascinerende fenomeen was tot op heden nog nergens in Nederland vastgesteld. Purperreigers die terugkeerden vanuit hun overwinteringsgebieden naar hun meest noordelijke broedgebieden, waren al op diverse plekken opgemerkt. Een vaste plek waar dit jaarlijks waargenomen kan worden is Breskens. Maar de najaarstrek bleef een duister terrein, totdat een vogelaar uit Ridderkerk ons erop attendeerde dat hij een groep van twintig Purperreigers had waargenomen, vliegend vanaf Kinderdijk in zuidwestelijke richting. Na dit interessante bericht stonden de volgende avond de auteurs van dit artikel op de plek waar de voorgaande avond de groep was waargenomen. Na ruim een half uur kwamen er vijf Purperreigers over vliegen. Een kwartier later passeerden er nog eens twee.

Het goede weer van de volgende avond nodigde ons uit om weer te gaan posten. Nu met meer succes. Deze avond vlogen er in totaal 48 Purperreigers over in zuidwestelijke richting. Dit aantal stimuleerde ons om ook de volgende avonden te gaan tellen. Met betrekking tot deze, voor zover ons

bekend, voor het eerst waarneembare najaarstrek, hebben wij dit verslag gemaakt.

Hierin zullen diverse onderwerpen behandeld worden die op een directe of indirecte wijze een goed beeld geven van de Purperreigertrek.

Datum	18.15	18.30	18.45	19.00	Tijd 19.15	19.30	19.45	20.00	20.15
4-sep		14 / 4							
11-sep		3 / 14				1 / 1			
12-sep		3 / 13							
13-sep							9 / 1	1 / 7	12 / 3
15-sep		6 / 3			3 / 3	1 / 2			
19-sep						1 / 2			
22-sep					3 / 5	9 / 7			
23-sep					4 / 1				

Voor de / het aantal Blauwe Reigers, daarachter het aantal Purperreigers.

Tabel 1. Gemengde groepen Blauwe en Purperreigers

Datum	Tijd										Zon onder (h)	Totaal aantal	Totaal percentage	
	18.00	18.15	18.30	18.45	19.00	19.15	19.30	19.45	20.00	20.15				20.30
26-aug				20								20.36	20	4%
27-aug			5	2								20.34	7	1%
28-aug				18	6	10	14					20.32	48	10%
1-sep					28	14	20	26	14			20.23	102	21%
2-sep			11	8		11	5	4				20.21	39	8%
4-sep			9		4							20.16	13	3%
11-sep			14	43	3	23						20.00	83	17%
12-sep			31	10	7	4	19	2				19.58	73	15%
13-sep				6	22	8	6		8	3		19.55	53	11%
15-sep			2			3	3					19.51	8	2%
16-sep							3					19.48	3	1%
19-sep					4			2				19.41	6	1%
22-sep						5	7					19.34	12	3%
23-sep				2	1	1						19.32	4	1%
24-sep								7				19.30	7	1%
Totaal			72	109	65	59	65	81	24	3			478	
			15%	23%	13%	12%	14%	17%	5%	1%			100%	100%

Slechts op 10, 26 en 27 september werd niet geteld. Op 29, 30 en 31 augustus en op , 5, 6, 7, 8, 9, 14, 17, 18, 21, 25, 28, 29 en 30 september werd wel geteld, maar werden geen waarnemingen gedaan.

Tabel 2. Groepsgrootte en waarnemingsperiode.

Datum	Weer	Temperatuur	Windrichting	Windkracht	Totaal aantal
26-aug	helder en licht bewolkt	19°C	Z	3	20
27-aug	bewolkt	18°C	Z	3	7
28-aug	bewolkt	20°C	Z	3	48
1-sep	helder	23°C		windstil	102
2-sep	helder	23°C		windstil	39
4-sep	helder en licht bewolkt	20°C	O	3	13
11-sep	bewolkt	19°C	O	3	83
12-sep	helder	20°C	O	4	73
13-sep	helder	20°C	NO	4	53
15-sep	helder en licht bewolkt	20°C	N	3	8
16-sep	bewolkt	18°C	N	3	3
19-sep	bewolkt	18°C		windstil	6
22-sep	bewolkt	16°C	N	3	12
23-sep	helder en licht bewolkt	16°C	NO	5	4
24-sep	helder en licht bewolkt	17°C	N	2	7

Totaal in 15 dagen 478

Tabel 3. De trek in verhouding tot het weer

Minder ervaren Purperreigers vertrekken vaak aarzelend naar hun overwinteringsgebieden.
Foto: Otte Zijlstra.

Historie

De eerste waarnemingen van Purperreigers boven De Gorzen in Ridderkerk dateren al van enkele jaren geleden. In zowel het voorjaar als in het najaar worden de vogels met enige regelmaat zowel overvliegend van en naar Kinderdijk of foeragerend aange troffen. De plek waar de najaarstrek wordt waargenomen ligt in atlasblok 38-41-44 (de zuidwestelijke hoek van het blok). Het gebied ligt aan ten westen van de rivier de Noord ter hoogte van Kinderdijk. Er loopt een dijkje langs een polder, de Crezéepolder genaamd. Aan de andere kant van de dijk ligt een griendgedeelte met een meertje, dat officieel het Gorzenmeer heet, maar bij ons het 'Meer der Stilte' wordt genoemd. Voor dit meertje ligt het recreatiepark De Gorzen. Sinds 1995 wordt dit gebied door ons zeer regelmatig bezocht. Dit leverde vooral in de maanden mei en juni enkele overvliegende Purperreigers op. In de aangrenzende Crezéepolder was af en toe ook een foeragerende Purperreiger waar te nemen. De vraag zou kunnen rijzen of deze najaarstrek te maken zou kunnen hebben met eventuele slaaptrek of terugtrek naar de broedgebieden. Aangezien de Purperreigers in deze maanden vanuit verschillende richtingen

kwamen aanvliegen en zich op Kinderdijk richtten, hetzij individueel of hooguit met drie exemplaren tegelijk, kunnen we er vanuit gaan dat het toen wel om slaaptrek ging. Omdat de vogels in deze periode van hun broedgebied vertrekken (hetzij langs Kinderdijk, de Nieuwkoopse Plassen, de Zouweboezem of de Vechtplassen) richting het zuiden, variërend van zuidoost tot zuidwest, is van een dergelijke trek geen sprake. Op grond van de door ons ingewonnen informatie, onder andere uit het boek 'Vogeltrek' (Sovon 2002), is dus met enige zekerheid vast te stellen dat deze geconcentreerde en min of meer gestuwde trek in deze omvang voor het eerst is waargenomen. Leuk om te vermelden is dat in genoemde publicatie onder andere vermeld is dat het (avond)maximum aantal op 11 september 1982 in Maarsseveen vierentwintig exemplaren bedroeg. Dit aantal valt dus in het niet met de 102 exemplaren die 's avonds op 1 september 2002 werden waargenomen boven Ridderkerk en dit in een tijdsbestek van slechts vijf kwartier!

Najaarstrek nader verklaard

De trek van Purperreigers die het najaar van

2002 najaar plaatsvond in de richting van hun overwinteringsgebieden is, zoals eerder geschreven, een nieuw en fascinerend fenomeen. Deze mogelijkwerijs nieuw ontdekte trekroute en het daarbij waargenomen gedrag zijn puzzelstukjes die nog niet op hun plek lagen. Natuurlijk gaan we in 2003 na of dit verschijnsel zich blijft voordoen. Naar verwachting zal de trekroute niet verschuiven, omdat 'Vogeltrek' al aan de hand van een kaartje aantoonde dat de vogels in een trechtervorm samenkwamen boven Alblasserdam en vervolgens over Ridderkerk in zuidwestelijke richting de trek aanvingen. Uiteindelijk zullen deze vogels dan in zuidelijke richting verder gaan naar de overwinteringsgebieden.

De Purperreigers die vanuit noordelijke richting komen aanvliegen, worden ver vóór Kinderdijk al waargenomen. Gemiddeld genomen zijn dit altijd wat grotere groepen, die vermoedelijk uit hun broedgebieden (de Nieuwkoopse Plassen, de Zouweboezem of de Vechtplassen) komen. Naarmate zo'n groep dicht bij de rietvelden van Kinderdijk komt, kan men vanuit het riet andere soortgenoten zien opstijgen. Deze vogels zien of horen de aanvliegende grotere groep naderen. Deze aanvliegende groep en de Purperreigers van Kinderdijk komen boven Ridderkerk samen en vormen daar één grote groep.

Het bekijken van de samenvoeging leverde mooie taferelen op. Na bij elkaar aangesloten te zijn en zich weer georiënteerd te hebben boven de Gorzen verdwenen de vogels uit beeld. Dit oriënteren was een spectaculair gezicht, zeker toen het een groep van 43 Purperreigers (de grootste groep) betrof, die zo'n vijf á tien minuten boven onze hoofden cirkelde. Nadat de groep een kilometer of twee in zuidelijke richting had gevlogen kwamen de vogels er achter dat dit kennelijk niet de goede richting was. Ze keerden dan weer en ze oriënteerden zich boven De Gorzen opnieuw om vervolgens de goede richting op te gaan. De nieuwe richting was kennelijk wel goed, want dit verschijnsel werd meermalen waargenomen.

In tegenstelling tot de hoofdzakelijk individueel langstreckende 'Breskensvogels' vertoonden de Ridderkerkse Purperreigers een groepsgewijze najaarstrek. Dit bleek uit het volgende. Het gebeurde regelmatig dat een groep Purperreigers was vertrokken, dus

al bijna uit het zicht was verdwenen. Een Purperreiger die zo'n vijf minuten na de groep vertrok, werd toch weer opgewacht. De groep wachtte totdat de vaak luid roepende vogel(s) bij de groep waren aangesloten om gezamenlijk hun reis naar het zuiden aan te vangen.

Trekgedrag

Naast deze interessante en opvallende gewoonte waren er nog meer dingen te ontdekken in het najaarstrekpatroon. Het was opvallend dat in de eerste periode, met name tussen 26 augustus en 13 september, de wegtrekkende vogels bijna allemaal volwassen exemplaren waren. Het wegtrekken leek voor deze vogels een routineklus. Zij vertrokken zonder enige aarzeling naar de overwinteringsgebieden. Het was ook opvallend dat na 13 september de vogels op een totaal andere manier aan hun najaarstrek begonnen. Zo te zien waren deze vogels minder ervaren. Zij vertrokken 'aarzelend' en keerden diverse malen terug. Kennelijk hadden zij niet direct de juiste richting gekozen. Bovendien duurde het een lange tijd voordat deze vogels de overkant van de rivier hadden bereikt. Deze leek voor hen een enorm obstakel. Het gebeurde dat zij, na het winnen van een aanzienlijke hoogte, toch de tweehonderd meter lange oversteek van de rivier De Noord niet aandurfden. Na veel gestuntel vertrokken de jonge vogels uiteindelijk voor het eerst naar hun warme overwinteringsoorden. Voor zover ons bekend, is deze scheiding tussen de volwassen en jonge vogels nog nooit zo duidelijk en op zo'n grote schaal waargenomen. Een ander nieuw geconstateerd gegeven zijn de gemengde groepen van Purperreigers met Blauwe Reigers *Ardea cinerea*, die zo leek het, gezamenlijk wegtrokken. Niet alle groepen bestonden dus voor honderd procent uit Purperreigers. Ook hier was een verandering waar te nemen. In het begin van de periode, zo rond de eerste week van september, betroffen het groepen die voor het grootste deel bestonden uit Purperreigers gemengd met een enkele Blauwe Reiger. Naarmate de jonge Purperreigers begonnen weg te trekken, na 13 september, was dit juist het omgekeerde. Het merendeel bestond nu uit Blauwe Reigers met maar enkele Purperreigers. Hiermee is weer een nieuw feit aan het licht gekomen. Dit omdat bijvoorbeeld in 'Vogeltrek' vermeld staat dat

trek-kende Purperreigers zelden tezamen met Blauwe Reigers worden gezien. Voor gespecificeerde gegevens zie Tabel 1.

Groepsgrootte

Al eerder in dit verslag is over de grootte van de groepen gesproken. Die varieerde van enkele tot zo'n veertig exemplaren. De grootste groep betrof 43 exemplaren. Dit was op 11 september 2002. Interessant is dat men tijdens de voorjaars trek langs Breskens groepen waarneemt die kleiner zijn dan de groepen tijdens de najaarstrek over Ridderkerk. Verder valt er te vermelden dat na 13 september de groepen kleiner werden en dit valt weer samen met de overgang van groepen volwassen naar groepen jonge vogels (Tabel 2).

Najaarstrek en het weer

Op de mooie avonden, dat wil zeggen onbewolkt, weinig tot geen wind en warm weer, was de trek-intensiteit het hoogst. Op avonden dat het koud en winderig was vloog er weinig tot niets over. Er zijn daarom dagen in Tabel 1 te vinden dat er geen Purperreigers zijn waargenomen. Dit bleek vooral het gevolg van het slechtere weer. Er zijn ook avonden geweest dat er door het slechte weer niet is geteld. Dit is naar alle waarschijnlijkheid niet nadelig geweest voor het totale overzicht, omdat als we de lijn der verwachting volgen er op deze avonden waarschijnlijk niets is vertrokken. (Tabel 3).

Totalen

Volgens de door ons ingewonnen informatie, hebben in het jaar 2002 tussen de 300 en 350 purperreigerparen gebroed in Nederland. Gemiddeld genomen krijgt een paar drie jongen. Dit houdt in dat er in totaal in 2002 tussen de 1500 en 1750 Purperreigers richting West-Afrika zijn getrokken. Wij hebben over De Gorzen in Ridderkerk 478 Purperreigers geteld. Dit komt er dus op neer, dat we van de totale Nederlandse populatie zo'n 30% hebben zien overkomen! Aangezien dit een hoog aantal is in een kort tijdsbestek, zullen we de telling in de toekomst voortzetten, in de hoop dan dit zelfde spektakel weer waar te kunnen nemen. Tevens hopen we er op dat we dan nieuwe zaken aan het licht kunnen brengen die tot op heden niet of nauwelijks bekend waren.

Purperreiger.

Foto: Otte Zijlstra.

Waarnemingsperiode

Naar aanleiding van het bericht van twintig overvliegende vogels is het tellen begonnen. Tot en met 30 september hebben wij op één enkele avond na iedere avond geteld. Op een aantal dagen in september is niet geteld vanwege de weersomstandigheden. We begonnen tussen 18.00 en 18.30 uur met tellen. Er is een week lang vroeger begonnen met tellen, maar we kwamen er al snel achter dat dit niet noodzakelijk was, omdat er dan gewoonweg geen Purperreigers werden waargenomen. We gingen door met tellen tot het licht dit niet meer toeliet. De hoogste aantallen werden geteld tussen 18.30 en 19.45. (Tabel 2).

Een woord van dank gaat naar: L. Boon (sr.), S. Elzerman, T. Elzerman, G. Heester en D. van der Spoel. Zij waren behulpzaam bij het verzamelen van de waarnemingsgegevens.

■ L. Boon jr., Pruimendijk 296, 2989 AP Ridderkerk & A. van der Giessen, Dintelstraat 31, 2987 TA Ridderkerk.

LITERATUUR:

Sovon Vogelonderzoek Nederland (2002): Vogeltrek over Nederland 1976-1993. Schuyt & Co., Haarlem.
Telgroep Breskens (2002): Voorjaars trek bij Breskens. Jaarverslagen 1997, 1998, 1999, 2000 en 2001.